23-24 OCTOBER 2025

2030 UZBEKISTAN STRATEGY

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS"

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

GLOBAL VA MILLIY IQTISODIYOT TRENDLARI: "O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASI

GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS: "UZBEKISTAN–2030" STRATEGY

ГЛОБАЛЬНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ: СТРАТЕГИЯ «УЗБЕКИСТАН –2030»

FORUM

YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT

2025

ELEKTRON ILMIY JURNAL

MAXSUS SON

- MACROECONOMIC STABILITY
- LABOR MARKET IN THE GREEN ECONOMY
- GLOBAL ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS
- GREEN INVESTMENT AND FINANCING
- GREEN TECHNOLOGIES
- ECO-TOURISM
- GREEN INNOVATIONS

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS

BANK-MOLIYA TIZIMI VA XUSUSIY SEKTORNI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

2030

"YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT"

IV GLOBAL VA MILLIY IQTISODIYOT TRENDLARI: "O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASI

23-24 OKTYABR

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

IV GLOBAL VA MILLIY IQTISODIYOT TRENDLARI: “O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASI FORUMI

(MAXSUS SON)

TOSHKENT–2025

Elektron nashr. 856 sahifa.
2025-yil, 23-24-oktyabr.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

ISBN: 978-9910-8110-8-1

UOʻK: 004.89(575.1)(062)
KBK: 32.813(5Oʻ)ya1
T 97

Tahrir hayʼati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti aʼzosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, Oʻz.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshligʻi oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

INNOVATSION SIYOSATNI AMALGA OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI – OLIY TA'LIM TRANSFORMATSIYASI, RAQAMLI MODERNIZATSIYA VA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI 13
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich

O'ZBEKISTON YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHI: ZARURAT, MAQSADI VA AYRIM MUAMMOLARI, YECHIMLAR 16
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna

FAN, TA'LIM VA ISHLAB CHIQARISHDAGI SO'NGGI TENDENSIYALAR VA INNOVATSIYALAR 25
To'ychiyev Olimjon Alijonovich

QURILISH TASHKILOTLARIDA KREDITGA LAYOQATLILIKNI BAHOLASHNI RAQAMLASHTIRISH 30
Mavlanov Normo'min Normamatovich

BUDJET TASHKILOTLARIDA DAVLAT XARIDLARINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA ELEKTRON SAVDOLARNING AHAMIYATI 37
Turabov Sarvar Abdumalikovich

O'ZBEKISTONNI MINTAQAVIY TA'LIM VA ILM-FAN HABIGA AYLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI 41
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li

HUDUDIY RIVOJLANISH STRATEGIYALARIGA INNOVATSION KOMPONENTLARNI INTEGRATSIYA QILISH USULLARI 46
Muminov Fazliddin Xusniddin o'g'li

OROL DENGIZI MEROSI: EKOLOGIK FOJIANI BARQAROR EKOTURIZM IMKONIYATLARIGA AYLANTIRISH 52
Zufarova Nozima

KORXONALARNING YASHIL MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH 60
Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna

O'ZBEKISTONDA ISHCHI KUCHI BOZORINING TAKRORIY AMAL QILISHINING NAZARIY JIHATLARI 66
Mamaraximov B.E.

BANK-MOLIYA TIZIMIDA QIMMATLI QOG'OZLAR VA MOLIYAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISH ORQALI GAROV DIVERSIFIKATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 70
Xolbozorov Husniddin Norbek o'g'li

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA TO'QIMACHILIK SANOATIDA MARKETINGNING INNOVATSION KONSEPSIYALARI 76
Jumayev Olimjon Sadulloyevich, Axmedova Shoxsanam Sindbod qizi

SAVDO KORXONALARIDA EKOLOGIK MAHSULOTLARNI TARG'IB QILISH VA SOTISHNI RAG'BATLANTIRISH USULLARI 84
Jalalova Dildora Jamolovna

DIRECTIONS OF FORMING AND PROVIDING A COMPETITIVE EXPORT-ORIENTED ECONOMY IN UZBEKISTAN 87
Asatullaev Khurshid Sunatullaevich, Nasirkhodjaeva Dilafruz Sabitkhanovna, Abdullayeva Madina Kamilovna

FROM SCIENCE TO BUSINESS: HOW UNIVERSITIES STIMULATE INNOVATION 94
Prof. A. Bobozhonov, Prof. A.M. Shatre, Assoc. Prof. V. Kirilova Vladimirova, prof. R.Kh. Karlibaeva

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN TECHNOLOGIES IN UZBEKISTAN BASED ON ADVANCED INTERNATIONAL EXPERIENCE 100
Otamuratov Sarvar

SPECIFIC FEATURES OF MIGRATION FROM UZBEKISTAN AND PROSPECTS FOR ORGANIZATIONAL IMPROVEMENT 105
Sabirova Lola Shavkatovna, Shaislamova Nargiza Kabilovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

KORXONA BARQAROR AXBOROT TIZIMINI YARATISH QIYINCHILIKLARI 112
Abidov Abdujabbar Abduxamidovich

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIGA FOIZ RISKINING TA'SIRI VA ILMIY-NAZARIY ASOSLARI 119
Isakov.J.Ya

CREATION OF A MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT AND INTRODUCTION OF A MODEL OF COMPLETE TRANSITION TO THE NETZERO ENERGY SYSTEM IN UZBEKISTAN 127
Makhmudova Guljakhon N., Gulomova Nigora Farxadovna

УСИЛЕНИЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА НА СТОИМОСТНУЮ ОЦЕНКУ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ ПРОИЗВОДСТВА 133
Алишер Расулев, Сергей Воронин

РОЛЬ ФИНАНСОВОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ В РАЗВИТИИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПЕРСПЕКТИВА И ПРИКЛАДНЫЕ РЕШЕНИЯ ДЛЯ ИХ ПЕРЕХОДА К МСФО 143
Эргашева Шахло Тургуновна

DEVELOPMENT PROSPECTS OF AGRICULTURAL ECONOMIC ACTIVITY UNDER DIGITAL TRANSFORMATION 151
Boburjon Vafoev

ENERGETIKA TIZIMIDAGI KORXONALAR MOLIYAVIY HOLATINING TAHLILI 157
Matnazar Yusupovich Raximov

АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ 162
Очилова Хилола Фармоновна

TA'LIM XIZMATLARI BOZORINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR 167
Abdullayev Suyun Artikovich

THE INTERCONNECTION BETWEEN DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THE DIGITAL ECONOMY 171
Kuchkarov Takhir Safarovich, Kholmonov Shodiyor Karshiboyevich

BANK-MOLIYA TIZIMI VA XUSUSIY SEKTORNI RIVOJLANTIRISHDA YANGI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA BANK FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH IMKONIYATLARI 174
Norov Akmal Ruzimamatovich

РАЗВИТИЕ БАНКОВСКО-ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ И ЧАСТНОГО СЕКТОРА В РАМКАХ ПЕРСПЕКТИВ ВСТУПЛЕНИЯ ВО ВСЕМИРНУЮ ТОРГОВУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ 180
У.А.Юлдашева

ЗЕЛЕНЫЕ ПОТРЕБИТЕЛИ - ПУТИ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО РОСТА В РАМКАХ УСТОЙЧИВОЙ ЭКОНОМИКИ 185
Деханова Наргиза Шарифовна

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АУДИТ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ 192
Ходжаева М.Х.

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 199
Akbarova Barno Shuxratovna

SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH THROUGH TOURISM UNDER THE GREEN ECONOMY FRAMEWORK 204
Jumayev Akbar Mahmudovich

MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 210
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQAVIY SANOAT KORXONALARIDA KORPORATIV MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OPTIMALLASHTIRISH 216
Matrizayeva Dilaram Yusupbayevna

UZBEKISTAN AT THE CROSSROADS OF HISTORY AND GREEN INNOVATION: FROM THE GREAT SILK ROAD TO A SUSTAINABLE FUTURE 220
Avalova Gulshod Murodullayevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ГЛАВНЫЕ ВЕКТОРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ 226
Абдуллаева М.К.

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN THE INDUSTRIAL CLUSTERS SYSTEM IN UZBEKISTAN: MODERN TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS 233
Kholikova Rukhsora Sanjarovna

HUDUDDAGI KICHIK BIZNESNING SAMARALI TARKIBIY TUZILMASINI SHAKLLANTIRISHDA MUTASSADI TASHKILOTLARNING O'ZARO UYG'UN HARAKATINI TASHKIL ETISH 239
Sharipov Kuvondik Baxtiyorovich

BUSINESS ANALYTICS IN HISTORICAL PERSPECTIVE: LESSONS FROM THE INDUSTRIAL REVOLUTION TO THE DIGITAL AGE 246
Burxanova Sabo Tulanovna

"COST ENGINEERING"NING NAZARIY ASOSLARI VA UNI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHDAGI O'RNI 252
Zaynitdinova Umida Djalalovna

FEATURES AND WAYS OF FURTHER DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY 256
Kobilov Alisher, Majidova Irodahon

ПИЩЕВАЯ ИНДУСТРИЯ УЗБЕКИСТАНА: АГРАРНЫЙ ИМПУЛЬС, ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ЦЕНОВАЯ КОНЪЮНКТУРА 263
Юлдашев Голибжон Тургунович, Элдорбеков Гофурбек Искандарбек угли

INCOME INEQUALITY AND MACROECONOMIC DETERMINANTS IN UZBEKISTAN: AN EMPIRICAL ANALYSIS 273
Muhammad Eid Balbaa, Marina Sagatovna Abdurashidova

РЫНОК ТРУДА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА 276
Амирджанова Ситора Суннат кизи

EKOLOGIK QO'RIQXONALARDA MONITORING JARAYONLARINING IQTISODIY VA TASHKILIY AHAMIYATI 282
Homidov Hamdam Hasan o'g'li

ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО 288
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна

SUSTAINABLE TOURISM AND BIODIVERSITY PROTECTION: CASE OF UZBEKISTAN WITHIN THE UNESCO WORLD HERITAGE FRAMEWORK 294
Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna

ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ НЕЙРОМАРКЕТИНГА НА МАРКЕТПЛЕЙСАХ (WILDBERRIES, UZUM MARKET, ЯНДЕКС МАРКЕТ) 300
Юлдашев Жамшид Абрарович

ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА КАК СТИМУЛ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА УЗБЕКИСТАНА 309
Шаюсупова Наргиза Тургуновна

GLOBALLASHUV SHAROITIDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANISHI O'ZBEKISTONNING XALQARO SAVDOSIGA VA IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TAHDID SIFATIDA 315
Mamatov Mamajan Ahmadjonovich

SUG'URTA TASHKILOTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA INNOVATSION SUG'URTA MAHSULOTLARINI JORIY QILISH MASALALARI 321
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna

O'ZBEKISTON OZIQ-OVQAT BOZORIDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH ORQALI BARQAROR ISTE'MOLNI RAG'BATLANTIRISH 333
Eshmatov Sanjar Azimqulovich

ИННОВАЦИОННЫЕ ЗЕЛЁНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РАЗНЫХ ОТРАСЛЯХ ЭКОНОМИКИ: ГЛОБАЛЬНЫЙ ОПЫТ И НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРАКТИКА 337
Назарова Ра'но Рустамовна, Мусаева Гавхар Ахматжон кизи

YASHIL IQTISODIYOTDA MEHNAT BOZORI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI 343
Homidjonov Fozilxon Umarxon o'g'li, Haydarov Kamoliddin Baratovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

GREEN INVESTMENT: PATHWAYS TOWARD A SUSTAINABLE FUTURE 348
Odilova Sitora Sayfitdin kizi

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA O‘ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH 351
Kutbitdinova Mohigul Inoyatovna

QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA YASHIL TEXNOLOGIYALAR VA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING BARQAROR RIVOJLANISHGA TA’SIRI 356
Metyakubov Azamat Djumanazarovich

ELEKTR SANOAT KORXONALARINING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI 361
Tursunxo‘jayev Sardor Jamoliddin o‘g‘li

УЧЕТ ЗАТРАТ И МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ В НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ 368
Махкамова Саида Гайратовна

MILLIY HISOBLAR TIZIMIDA INTELLEKTUAL MULK MAHSULOTLARINI MAKROIQTISODIY DARAJADA HISOBGA OLISHNING METODOLOGIK ASOSI 375
Sunnatov Muxtor Ne’matovich

RENEWABLE ENERGY AND MACROECONOMIC STABILITY IN CENTRAL ASIA: PATHWAYS WITHIN THE GREEN ECONOMY 382
Khabibullo Abdullaev

JAHON SUG‘URTA AMALIYOTI ASOSIDA O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORIDA YANGI RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI 387
Abdimo‘minova Saodat Taxirjonovna

INTEGRATING DATA SCIENCE INTO GREEN FINANCING AND ECO-INNOVATIONS: ACHIEVING THE GOALS OF UZBEKISTAN–2030 397
Norboev Odil Abraevich, Kungratov Ilmurod Kuzibay ugli

O‘ZBEKISTONDA SANOAT ISHLAB CHIQARISHINI DIVERSIFIKATSIYALASH AMALIYOTI VA ISTIQBOLLARI 404
Olimov Maqsudjon Komiljon o‘g‘li

СОЗДАНИЕ ЗЕЛЕНОГО ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОРИДОРА В ЕВРОПУ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АЗЕРБАЙДЖАНА, КАЗАХСТАНА И УЗБЕКИСТАНА 411
Лала Гамидова Адиль, Арзуман Гусейнов Айдын

MAHALLA TIZIMIDA AHOLINI OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARIGA BO‘LGAN ISTE’MOL TALABLARI MODELI 419
S. Qulmatova

AHOLI ICHKI MIGRATSIYASINING MEHNAT BOZORIGA TA’SIRINI STATISTIK O‘RGANISH 427
Mirolimov Mirislom Mirshokir o‘g‘li

O‘ZBEKISTONDA BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI 434
Jumaniyozova Mukaddas Yuldashevna

ЗЕЛЁНЫЕ ФИНАНСЫ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ 438
Фаттахова Муниса

QISHLOQ XO‘JALIGI SOHASI FAOLIYATINI DAVLAT TOMONIDAN MUVOFIQLASHTIRISH VA BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 444
Tuxtamishev Shodimurod Qurbonboyevich

MARKETING TADQIQOTLARI ASOSIDA MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH 452
Xojiyev Elshod Yoqub o‘g‘li

СПОСОБЫ УПРАВЛЕНИЯ НАУЧНЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ В ЦЕЛЯХ ПЕРЕХОДА НА РАЗРАБОТКУ ЗЕЛЕНЫХ ИННОВАЦИЙ 459
Юдаков Александр Андреевич

O‘ZBEKISTONNI JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A’ZO BO‘LISHINING OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHGA TA’SIRI 466
Axmedova N.A.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KLASTERLAR FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMI 471
Sherkulov Shohruh Erkin o‘g‘li

DEVELOPMENT SCENARIOS OF UZBEKISTAN’S ACTIVE LABOR FORCE UNTIL 2030 AND THEIR ECONOMIC IMPLICATIONS 476
Ganiev Bakhtiyor Zulfikor ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli

РАЗВИТИЕ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР СТИМУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ 481
Дониерова Фотимабону Алишер кизи

YASHIL ENERGETIKA VA UNING IQTISODIY TARAQQIYOTDAGI O‘RNI 488
Babadjanova Malika Ruzimova

BENCHMARKING IN THE AUTOMOTIVE INDUSTRY: STRATEGIES FOR SUSTAINABLE COMPETITIVENESS 492
Abdurashidova Nigora

УЗБЕКИСТАН СТРЕМИТСЯ К УСТОЙЧИВОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РОСТУ, ВНЕДРЯЯ ПРИНЦИПЫ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ 498
Сагдуллаева Гулнора Ботыровна

O‘ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITAYOTGAN KOMPANIYALARNING GLOBAL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH YO‘NALISHLARI 502
Sharipov Ixtiyor Baxtiyorovich

ZAIF BANDLIKDAN UNUMLI BANDLIK SARI TRANSFORMATSIYA: O‘ZINI O‘ZI BAND QILISH 507
Qurbonov Samandar Pulatovich

ВОЗОБНОВЛЯЕМАЯ ЭНЕРГИЯ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ: ТЕКУЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ И БУДУЩЕЕ РАЗВИТИЕ 514
Мехрибан Самедова Тофик

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISHGA TA’SIRI 521
Zafar Alisherovich Mamadiev, Nodira Isametdinovna Xasanxonova

SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLARGA INTEGRATSIYA QILISH MEXANIZMLARI 526
Ablazov Lazizbek Abdiqosimovich

TIJORAT BANKLARINING TRANSFORMATSIYASI JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH 530
Ziyadullaev Z.

TO‘LOV TIZIMI KONSEPTUAL MODELINING SHAKLLANISH TAMOYILLARI 537
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich

STAFF PERFORMANCE EVALUATION BASED ON KPI SYSTEM INDICATORS 546
Rakhmatullaeva Shakhnoza Khamidovna, Sadriddinova Sevinchkhon

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC TRENDS 555
Svetlana Yurievna Shatokhina

MILLIY TARBIYA OMILLARI VA MILLIY MADANIY YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA O‘QUV TASHABBUSKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-AMALIY ASOSLARI 560
Azimova Nilufar Nuriddinovna

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI TA’MINLASHDA BANK RESURSLARINING ROLI 567
Xodjayeva Jeyrona Ravshonbek qizi

O‘QUV DASTURINI INTEGRATSIYALASH VA YASHIL KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH: AKADEMIK VA SANOAT O‘RTASIDAGI TAFOVUTNI YOPISH 572
Qo‘ziqulova Dilfuzaxon Maxammatisaqovna

DIGITAL TRANSFORMATION AND DIGITAL PLATFORMS AS A KEY FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTITIES 580
Rizayeva Nilufar Oblakulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

IQTISODIY OLIY TA'LIMDA STRATEGIK INNOVATSIYALAR: YASHIL KO'NIKMALARNI MILLIY VA GLOBAL BARQARORLIK MAQSADLARI BILAN MUVOFIQLASHTIRISH 585
Xasanova Zarina Maxamadalievna

MARKAZIY OSIYODA YASHIL IQTISODIYOT: BARQAROR RIVOJLANISH YO'LIDAGI TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR 594
Aminov Shovkat O'ktam o'g'li

ПЕСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ 598
Саидахмедова Аида Мирзаевна

ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ И СНИЖЕНИЕ РИСКОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ НА ОСНОВЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ТРАНЗАКЦИЙ В ФИНАНСОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ СИММЕТРИЧНЫХ КРИПТОСИСТЕМ 605
Раҳимбердиев Қ.Б.

ИНТЕГРАЦИЯ ФИНАНСОВЫХ И СТРАХОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ДЛЯ СТИМУЛИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА 612
Ш.Ф.Кобилжонова

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КАПИТАЛА ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКО-ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ И ЧАСТНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ 618
Д.А.Юлдашева

РОЛЬ БАНКОВСКО-ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ И СТРАХОВЫХ МЕХАНИЗМОВ В СТИМУЛИРОВАНИИ РАЗВИТИЯ ЧАСТНОГО СЕКТОРА 624
Г.Т.Ахмедова

SUG'URTA BOZORI FAOLIYATINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TRANSFORMATSIYALASH VA UNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MASALALARI 630
Saidov Farrux Faxriddinovich

OPPORTUNITIES TO ENSURE SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE ENERGY SECTOR THROUGH THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY 635
Ulashov Aliboy Rashid ugli, Istamova Nasiba Narzillo kizi

INKLYUZIV OLIY TA'LIMDA MUSTAQIL ISHLASH JARAYONINI TASHKILLASHTIRISH 641
Akbarova Kamola Abdujabbor qizi

YOUTH-DRIVEN PATHWAYS TO GREEN EMPLOYMENT: A THEORETICAL EXAMINATION OF INCLUSIVE ECONOMIC STRATEGIES 646
Suvpulatov Ozodjon Alijon ugli

KICHIK BIZNES INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALAR VA UNING O'ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI 651
Botirova Xulkar Olimjonovna

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA BARQAROR RIVOJLANISH KLASTERLARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR 655
Sherkulova Nodirabegim Baxordin qizi

BIOTECHNOLOGICAL SOLUTIONS IN URBAN PLANNING: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS OF "LIQUID TREES" 660
Nosirkulov Asadjon Ahmadjon ugli

YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA TIKLANADIGAN ENERGIYA MANBALARINING O'RNI 663
Fayziyeva Dilso'z Bahodirovna

KREDIT PORTFELIDA MUAMMOLI KREDITLAR ULUSHINI KAMAYTIRISH YO'LLARI 668
Salixova G.J

O'ZBEKISTONDA KANDOLAT MAHSULOTLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA YASHIL MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH 672
Boboyorova Maftuna Xaqqul qizi, Boboyorov Islombek Xaqqul o'g'li

OLIY TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH METODLARINI TAKOMILLASHTIRISH 675
Xusniddinov Yorqinjon Muhiddin o'g'li

MODA SANOATIDA CRM TIZIMLARINI ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARI BILAN UYG'UNLASHTIRISHDAGI TO'SIQLAR 679
Xalilova Nafisa Komilovna

ENHANCING FOREIGN ECONOMIC RELATIONS AS A DRIVING FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY 683
Khaitova Feruza Bahrom kizi

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA XORIJIY INVESTITSIYALARNING QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIGA TA'SIRI 687
Akishova Shaxnoza Davlet qizi

BUXORO VILOYATIDA HUNARMANDCHILIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: TAHLIL VA ISTIQBOLLAR 693
Ravshanova Gulchexra Ravshanovna

SANOATNI RIVOJLANTIRISHNING MEXANIZMLARI TURLARI VA OLIMLARNING YONDASHUVLARI 698
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li

O'ZBEKISTON BANK-MOLIYA TIZIMIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH VA UNING XUSUSIY SEKTOR RIVOJLANISHIGA TA'SIRI 703
Norova Nozima Nabiyevna

O'ZBEKISTON BANK-MOLIYA TIZIMIDA REAL SEKTORNI KREDITLASH MEXANIZMLARINI SAMARALI JORIY ETISH VA XUSUSIY SEKTOR RIVOJIGA TA'SIRI 709
Abduxomidov Ikromjon Maxamadin o'g'li

MOLIYA TIZIMIDA BOJ-TARIF SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH VA XUSUSIY SEKTOR RIVOJLANISHIGA TA'SIRI (OZIQ-OVQAT IMPORTI MISOLIDA) 715
Rizaev Mirmahmud Xotamjanovich

YASHIL MARKETING VA ESG INTEGRATSIYASI: STATISTIK TAHLIL VA BARQAROR RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 721
Charos G'ayratova

ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО КАПИТАЛА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ 727
Г.А.Хайитбаева

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN TADBIRKORLIK FAOLIYATINI KREDITLASH 734
Tajiddinov Jamshiddin Shamsutdinovich

IQTISODIYOTNING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASIGA XORIJIY INVESTITSIYALAR TA'SIRINI BAHOLASH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH 738
Shodiboyeva Dilzoda Farhodjon qizi

MOLIYA TIZIMI BARQARORLIGI VA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNING AHAMIYATI 743
Aktamov Akbarjon Aslan o'g'li

ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CARBON EMISSIONS AND ECONOMIC DEVELOPMENT 748
Shakhriddinova Sitora Tolibjon kizi

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH JARAYONIDA TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ESG TAMOYILLARINING ROLI 760
Ostonaqulova Gulchehraxon Muhammadyoqub qizi

YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI ASOSIDA SANOAT KORXONALARIDA YETKAZIB BERISH STRATEGIYALARINI ISHLAB CHIQISH 769
Yusupov Ulug'bek Mamayusupovich

YASHIL IQTISODIYOT KONTEKSTIDA MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI MUSTAHKAMLASH: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI 776
Isroilov Islomiddin Kamoliddin o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SPORT TASHKILOTLARINING YANGI BIZNES MODELLARINI ISHLAB CHIQISH 782
G'ulomov Musirmon

O'ZBEKISTONDA IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTISIYALARNI JALB ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI 786
Sharipova Shahnoza Baxtiyorovna

O'ZBEKISTONDA INVESTISIYA MUHITIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA INVESTISIYALARNING IQTISODIYOTGA JALB ETILISH HOLATI TAHLILI 795
Karimova Qunduz Atanazarovna

O'ZBEKISTON TURISTIK XIZMATLAR BOZORIDA BANDLIK TRANSFORMATSIYASINI VA UNI TARTIBGA SOLISH HOLATINI TAHLIL QILISH 804
To'xtayeva Xurshida Farxodovna

INVESTITSIYA LOYIHALARIGA TA'SIR QILUVCHI INVESTITSIYA RISKLARINI BAHOLASH 811
Zohidova Ruxsora Komiljon qizi

ТИПЫ НАЦИОНАЛЬНЫХ ФИНАНСОВЫХ РАЗВЕДОК: ОСНОВНЫЕ РАЗЛИЧИЯ, ФОРМЫ И МЕТОДЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 817
Эсанов Шохрух Отабекович

FACE RECOGNITION PROGRAM IN PYTHON 823
Khurramova Maftunakhon Zhurabekovna, Khurramov Azizjon Bakhodir ugli

FORMATION OF ACCOUNTING POLICY FOR INTANGIBLE ASSETS 827
Farxod T. Abduvaxidov, Ramazon A. Abdurakhmanov

O'ZBEKISTON EKSPORT TARKIBINI YUQORI QO'SHIMCHA QIYMATLI MAHSULOTLARGA O'TKAZISH STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH 834
Raximov Eshmurod Normuradovich

EKSPORT FAOLIYATIDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 838
Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi

TURIZM KLASTERLARIDA TIBBIY XIZMATLAR INTEGRATSIYASI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI 841
Yazdanova Shohista Tuyg'un qizi Farxodova Shohnoza Umidbek qizi

O'ZBEKISTON HAVO TRANSPORTI TIZIMINING JAHON IQTISODIYOTIDAGI O'RNI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 850
Azimova Moxinur Nozimovna

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIGA FOIZ RISKINING TA'SIRI VA ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Isakov.J.Ya
TDIU professori
el.pochta 6533583@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari faoliyatidagi foiz riski tushunchasi va uning bank faoliyatiga ko'rsatadigan ta'siri har tomonlama tahlil qilinadi, tijorat banklarida foiz riski bo'yicha zamonaviy yondashuvlar va uning bank faoliyatiga ko'rsatadigan ta'sirining amaldagi holatiga e'tibor qaratiladi, shuningdek ilmiy-amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, foiz riski, kreditlar, bank faoliyati ko'rsatkichlari, kredit portfeli, muammoli kreditlar.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the concept of interest rate risk in the activities of commercial banks and its impact on banking operations. It highlights modern approaches to interest rate risk in commercial banks and examines the current state of its impact on banking activities. In addition, scientific and practical recommendations are presented.

Key words: commercial banks, interest rate risk, loans, banking performance indicators, loan portfolio, non-performing loans.

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется понятие процентного риска в деятельности коммерческих банков и его влияние на банковскую деятельность. Уделяется внимание современным подходам к процентному риску в коммерческих банках и текущему состоянию его воздействия на банковскую деятельность. Кроме того, представлены научно-практические рекомендации.

Ключевые слова: коммерческие банки, процентный риск, кредиты, показатели банковской деятельности, кредитный портфель, проблемные кредиты.

KIRISH

Hozirgi zamonaviy bank tizimida tijorat banklari iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ular moliyavi vositachi sifatida aholi, biznes subyektlari va davlat o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda hal qiluvchi o'ringa ega. Tijorat banklari faoliyatidagi asosiy foyda manbai bo'lgan kredit operasiyalari, o'z navbatid, turli bank risklari, xususan foiz riskiga duch keladi.

Darhaqiqat, tijorat banklari faoliyatiga ko'plab bank risklari ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lib, ular orasidan foiz riski, kredit riski va likvidlik riski kabi asosiylarini ajratib ko'rsatish mumkin. Bunday risklar orasidan foiz riski tijorat banklarining faoliyatiga eng katta ta'sir ko'rsatadigan risk bo'lib, u foiz stavkalari (asosiy foiz stavkasi, kreditlar va depozitlar bo'yicha foiz stavkalari) dagi o'zgarishlar yoki tebranishlar natijasida bankning asosiy daromad ko'rsatkichi, ya'ni bank marjasining kamayishi yoki yo'qolishi xavfidir. Bu xavf kreditlar va depozitlar, qayta moliyalashtirish, aktivlar va majburiyatlar o'rtasidagi o'zaro notengliklar orqali yuzaga kelishi mumkin. Shu

sababli, tijorat banklarida foiz riskini aniqlash, baholash va samarali boshqarish bank faoliyatining smaradorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Mazkur maqolada tijorat banklari faoliyatidagi foiz riski tushunchasi ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etiladi hamda uning tijorat banklariga faoliyati ko‘rsatkichlariga ko‘rsatadigan ta’siri amaliy nuqtai-nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, amaldagi holat tahlili asosida mamlakatimiz tijorat banklarida foiz riski bilan bog‘liq muammo va kamchiliklar ko‘rib chiqiladi hamda ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tijorat banklarida foiz riski xorijlik, MDH hamda mahalliy olim, tadqiqotchi va mutaxassislar tomonidan faol ravishda o‘rganib kelinayotgan muammolardan biri bo‘lib, quyida bu boradagi ilmiy-nazariy yondashuv va qarashlarning qisqacha tahlilini keltirib o‘tamiz.

AQSh lik tadqiqotchi Jon Stefensning fikriga ko‘ra, foiz stavkalarining o‘sishi tijorat banklarining asosiy daromad manbai hisoblangan sof foiz daromadiga ta’sir ko‘rsatish orqali ularning foydasini xavf ostiga quyadi. Bundan tashqari, foiz stavkalarining o‘sishi depozit fondi xarajatlarining oshishi sharoitida tijorat banklari aktivlari, majburiyatlari va balansdan tashqari instrumenlarining asosiy qiymatini pasaytiradi. Bu ayrim tijorat banklarining likvidligi va kapitaliga salbiy ta’sir ko‘rsatish orqali ularni qo‘llaydigan chora – tadbirlari va kapital darajalarini yangilash va kuchaytirishga majbur qiladi. Tadqiqotchining qo‘shimcha qilishicha, tijorat banklari foiz riski bo‘yicha hisobotlarning aniq va ochiq bo‘lishini ta’minlash uchun o‘z hisobot infratuzilmasining samaradorligini ham baholab borishadi [1].

AQSh lik olimlar Grant E. Rozenberger va Peter Zimmermanning qayd etishicha, moliyaviy muassasalar (shu jumladan, tijorat banklari) ko‘pincha qat’iy belgilangan nominal foiz stavkalarida kredit beradilar. Bozor foiz stavkalari ko‘tarilganda, bunday qat’iy stavkali kreditlarning qiymati pasayadi, chunki, ular beradigan daromad boshqa qat’iy daromad manbalariga qaraganda pastroq qiymatga ega bo‘ladi. Xuddi shu holat qimmatli qog‘ozlarga ham tegishli. Olimlarning aytishicha, AQSh dagi Silikon vodiysi banki (SVB) ning inqirozga yuz tutishiga asosiy sabab bo‘lib uning uzoq muddatli qimmatli qog‘ozlarga kiritgan investisiyalaridan ko‘rgan yirik zararlari bo‘ldi.

Grant E. Rozenberger va Peter Zimmerman o‘z fikrlarini davom etish uchun quyidagi savolni ilgari surishadi: Nima uchun foiz riski moliyaviy muassasalar (shu jumladan, tijorat banklari) uchun muammoli hisoblanadi? Ularning javoblariga ko‘ra, odatda, moliyaviy muassasalar uchun aktiv yaqin kelajakda sotilmaguniga qadar bozordagi o‘zgarishlar natijasida kelib chiqadigan yo‘qotishlarni o‘z hisobvaraqlarida zudlik bilan hisobga olish talab etilmaydi. Bir qarashda, agar moliyaviy muassasa aktivni ushlab turishni davom ettirmoqchi bo‘lsa, u holda bu hech qanday qiyinchilik tug‘dirmaydi; biroq, bu moliya muassasalarining amaldagidan ko‘ra yaxshiroq kapitallashuvini ham anglatmaydi [2]. AQSh lik olimlar ushbu muammoning kamida uchta sababini aniqlashgan bo‘lib, ular 1 – rasmda o‘z ifodasini topgan.

Rossiyalik tadqiqotchi Samoylov N. A. ning fikricha, foiz riski deyarli barcha kompaniyalar uchun xos bo‘lib, ular orasidan yuqori qarz yukiga ega bo‘lgan kompaniyalar bunday riskka eng ko‘p duchor bo‘lishadi, tijorat banklari bo‘lsa aynan shunday kompaniyalardir. Uning aytishicha, so‘nggi paytlarda kreditorlar kredit shartnomalarida foizlarni qoplash koeffisientining miqdori to‘g‘risidagi punktni tobora ko‘proq kiritishayotgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich kompaniya foydasining foizlarni to‘lash xarajatlaridan qanchalik ortiq ekanligini belgilab beradi. Agar kompaniyada bu ko‘rsatkich shartnomada belgilangan miqdordan pastga tushsa, u holda bank shartnomaga ko‘ra kreditni qoplashni talab qilish yoki foiz stavkasini oshirish huquqiga ega bo‘ladi. Buning natijasida kompaniyada likvidlik bilan bog‘liq jiddiy muammolar yuzaga kelishi mumkin bo‘lib, bu oxir – oqibatda uni bankrotlikka olib borishi mumkin [3].

Rossiyalik tadqiqotchining fikridan shuni bilish mumkinki, tijorat banklari o‘zini foiz riskining tahdidlaridan asrash maqsadida o‘z mijozlarining zarariga ishlaydigan usullarni qo‘llashgacha borishayotgan bo‘lib, bu Rossiyada ham tijorat banklari faoliyatini takomillashtirish zarurati yuzaga kelganligidan dalolat beradi.

Rossiyalik olim Soloveva N. E. va tadqiqotchi Golubsova Yu. A. ning fikrlariga ko‘ra, foiz riski foiz stavkalarining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu risk bozor stavkalarining o‘zgarishi va ularning bank daromadlariga ta’siri tufayli aktivlar yoki majburiyatlarni qayta baholash imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Bunday holatlar stavkalar pasayganda yoki ko‘tarilganda, qat’iy belgilangan foiz stavkalari to‘lovlar amalga oshirib bo‘linganidan keyin yoki belgilangan muddatdan keyin o‘zgaruvchan bo‘lib qolganda yoxud o‘zgaruvchan foiz stavkalari ikki qayta ko‘rib chiqish sanalari o‘rtasida o‘zgarmas bo‘lganda yuzaga keladi. Shuni yodda tutish kerakki, aktivlar va majburiyatlar bo‘yicha foiz stavkalarining ikki qayta ko‘rib chiqish sanalari o‘rtasida davr bir xil yoki doimiy bo‘lmaydi. Bu kabi holatlar, shuningdek bozor va tartibga solish natijasida yuzaga keladigan o‘zgarishlar foiz riskining paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi [4].

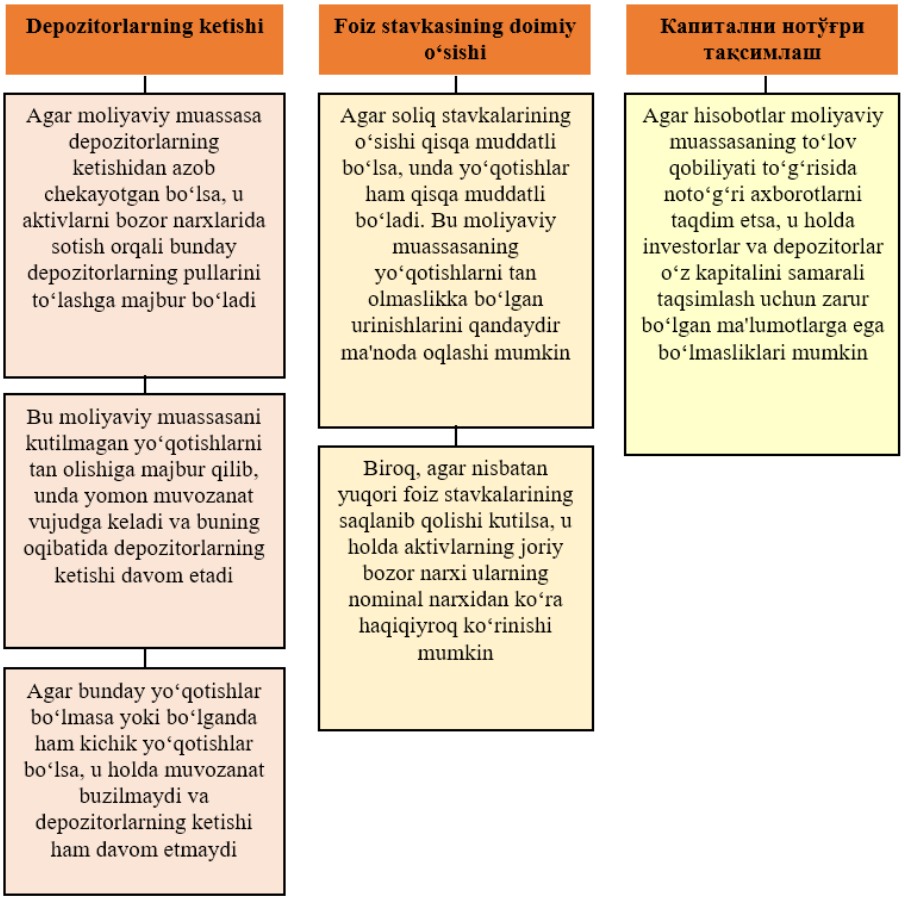

1– rasm. Tijorat banklari kapitallashuvining oshishiga foiz riskining ta’sir ko‘rsatish sabablari [5]

Mahalliy olim va tadqiqotchilar Yuldasheva I. Z., Xojimuxamedova Sh. I. va Baxodirov O. N. larning qayd etishicha, tijorat banki faoliyatining daromadli bo‘lishi yoki yuqori daromadlilikka ega bo‘lishi foiz riski darajasiga bog‘liq bo‘lib, banklar o‘z faoliyati jarayonida bu riskka doimo duch kelishadi. Bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lganligi tufayli, tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirishda foiz riskini to‘g‘ri boshqarish nihoyat darajada muhim ahamiyat kasb etadi [6].

1 – jadval. Maxsus foiz riskini aniqlash ma’lumotlari [7]

Instrumentlar toifasi	Qimmatli qog‘ozlar shakllari	Risk koeffisienti, %
Davlat	Risksiz moliyaviy instrumentlar (AAA reytingdan AA - reytinggacha)	0
	Past riskli (A+ reytingdan VVV- reytinggacha) va so‘ndirilishi muddati 6 oygacha bo‘lgan moliyaviy instrumentlar	0,25
	Past riskli (A+ reytingdan VVV- reytinggacha) va so‘ndirilish muddati 6 dan 24 oygacha bo‘lgan moliyaviy instrumentlar	1
	Past riskli (A+ reytingdan VVV- reytinggacha) va so‘ndirilish muddati 24 oydan yuqori bo‘lgan moliyaviy instrumentlar	1,60
	Oshirilgan riskli moliyaviy instrumentlar (VV+ reytingdan V- reytinggacha)	8
	Oshirilgan riskli moliyaviy instrumentlar (V- reytingdan past)	12
	Reytingga ega bo‘lmagan moliyaviy instrumentlar	8
Qabul qilingan	So‘ndirilish muddati 6 oygacha bo‘lgan moliyaviy instrumentlar	0,25
	So‘ndirilish muddati 6 oydan 24 oygacha bo‘lgan moliyaviy vositalar	1
	So‘ndirilish muddati 24 oydan yuqori bo‘lgan moliyaviy instrumentlar	1,60
Boshqa	Oshirilgan riskli moliyaviy instrumentlar (VV+ reytingdan V- reytinggacha)	8
	Yuqori riskli moliyaviy vositalar (V-reytingdan past)	12
	Reytingga ega bo‘lmagan moliyaviy instrumentlar	8

Mahalliy olim Xaydarov Z. Sh. ning xulosa qilishicha, O'zbekistonda foiz stavkalari va qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanmaganligi sababli tijorat banklari regulyativ kapitalining etarliligini hisoblashda foiz stavkalari bozori riski va qimmatli qog'ozlar bozori riski kabi xalqaro ko'rsatkichlar hisobga olinmaydi. 2017 yilning sentyabr oyidan boshlab O'zbekiston iqtisodiyotini erkinlashtirish munosabati bilan tijorat banklari kapitalining etarliligini hisoblashda foiz stavkalari va qimmatli qog'ozlar bozorlari riskini hisobga olish zarur bo'lib, bu butun bir bank risklarining kamayishiga va banklarning moliyaviy barqarorligiga olib keladi, shuningdek O'zbekiston tijorat banklarining xalqaro moliyaviy bozorga chiqishi va mamlakat iqtisodiyotida investision faollik sharoitida ushbu banklarning likvidlik muammosini hal etishga ko'maklashadi [8].

Mahalliy mutaxassis Saitqulov A. N. ning fikriga ko'ra, mamlakatimizda banklarning samarali faoliyatini ta'minlovchi asosiy omil bo'lgan – foiz riski bo'yicha etarlicha mexanizmlar ishlab chiqilmaganligi va takomillashmaganligi ham real iqtisodiyotga qilinayotgan investisiyalar salmog'iga salbiy ta'sir etmoqda. Shu sababdan, u foiz riskining tavsifini ochib berishni o'zi uchun muhim hisoblab, maxsus foiz riskini aniqlash jadvalini taqdim etadi (1-jadvalga qarang). Uning aytishicha, maxsus foiz risklari moliyaviy instrumentlarning joriy bozor qiymatini 1-jadvalda keltirilgan risk koeffisientiga ko'paytirish natijasida aniqlanadi [9].

Umuman olganda, xorijlik, MDH hamda mahalliy olim, tadqiqotchi va mutaxassislarning tijorat banklarida foiz riski bo'yicha qilgan xulosalaridan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, foiz riski tijorat banklarining faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan eng asosiy risk bo'lib, u tijorat banklarining daromadlilik darajasini belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqola xalqaro IMRAD tuzilmasi talablariga rioya etilgan holda tayyorlangan bo'lib, unda asosan uchta tadqiqot usuli qo'llanildi: ilmiy – nazariy tahlil usuli, nazariy-amaliy tahlil usuli va iqtisodiy – statistik tahlil usuli. Ilmiy – nazariy tahlil usuli asosan maqolaning "Mavzuga oid adabiyotlar tahlili" qismi uchun to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilishda ishlatilgan bo'lsa, iqtisodiy – statistik tahlil usuli maqolaning "Tahlil va natijalar muhokamasi" qismi uchun to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilishda ishlatildi. Nazariy-amaliy tahlil usuli bo'lsa maqolaning ushbu ikkala qismida ham ishlatildi.

Ilmiy maqola uchun ma'lumotlarni to'plash jarayonida asosan birlamchi va ikkilamchi tadqiqot manbalaridan foydalanildi. Birlamchi tadqiqot manbalaridan foydalanishda tijorat banklarining faoliyati bilan bog'liq bo'lgan mahalliy olim, tadqiqotchi va mutaxassislar bilan o'zaro suhbatlar uyushtirilgan bo'lsa, ikkilamchi tadqiqot manbalaridan foydalanishda Google, Google Scholar va Yandeks qidiruv tizimlari, Markaziy bank va tijorat banklari rasmiy vebsaytlari, shuningdek tegishli tashkilotlarning hisobotlari va statistik byulletenlariga murojaat qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Biz yuqoridagi "Mavzuga oid adabiyotlar tahlili" da xorijlik, MDH hamda mahalliy olim, tadqiqotchi va mutaxassislarning qilgan xulosalaridan tijorat banklaridagi foiz riski asosan foiz stavkalaridagi o'zgarish yoki tebranishlar natijasi ekanligi xususida aniq tasavvurga ega bo'ldik. Tadqiqot muammosi foiz riskining tijorat banklari faoliyati ko'rsatkichlariga ta'sirini o'rganishga qaratilganligi bois, ushbu paragrafda foiz riskining yuzaga kelishiga sabab bo'ladigan Markaziy bank asosiy foiz stavkasi, kredit va depozitlar bo'yicha foiz stavkalari tahliliga emas, balki tijorat banklari faoliyatining amaldagi holatiga foiz riskining ta'sir darajasi qanday ekanligi tahliliga asosiy urg'uni beramiz.

Endi e'tiboringizni quyidagi 2-jadvalga qaratmoqchimiz.

2- jadval. O'zbekiston bank tizimining 2022 – 2024 yillardagi umumlashtirilgan balans ko'rsatkichlari [10]

Ko'rsatkichlar	2022		2023		2024	
	trln so'm	mlrd doll.	trln so'm	mlrd doll.	trln so'm	mlrd doll.
Aktivlar	444,9	41,1	556,7	49,6	652,2	52,9
Likvidli aktivlar	10,7	1,0	19,3	1,7	20,2	1,6
Kredit tashkilotlaridagi mablag'lar	69,6	6,4	91,9	8,2	86,5	7,0
Investisiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar	19,6	1,8	31,5	2,8	32,5	2,6
Mijozlarga kreditlar	316,4	29,2	378,9	33,8	457,8	37,1

Asosiy vositalar	11,0	1,0	14,2	1,3	19,9	1,6
Boshqa aktivlar	17,3	1,7	21,1	1,8	35,3	3,0
Passivlar	444,9	41,1	556,7	49,6	652,2	52,9
Mijozlarning mablag‘lari	156,2	14,4	216,7	19,3	241,7	19,6
Moliyaviy tashkilotlarning mablag‘lari	192,4	17,8	229,0	20,4	270,3	21,9
Chiqarilgan qimmatli qog‘ozlar	10,6	1,0	10,9	1,0	13,2	1,1
Subordinar qarz majburiyatlari	4,2	0,4	6,6	0,6	9,7	0,8
Boshqa majburiyatlar	10,6	1,0	13,9	1,2	20,2	1,6
Kapital	70,9	6,5	79,6	7,1	97,1	7,9

Ushbu jadvalda bank tizimining umumlashtirilgan balans ko‘rsatkichlari tahlil qilingan bo‘lib, bunday tahlilni amalga oshirishning asosiy sababi shundaki, foiz riski bank aktivlari va passivlariga muhim ta’sir ko‘rsatadi. Jadvaldan ko‘rinib turganidek, likvidli aktivlar bilan investisiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar 2024 yilda 2023 yilga nisbatan o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lgan bo‘lsada, biroq valyuta ayirboshlash kurslaridagi tebranishlar oqibatida dollarda hisoblaganda bu pasayish tendensiyasini ko‘rsatmoqda.

Mana shu erning o‘zida foiz riskining bank operasion faoliyatiga salbiy ta’sirini kuzatish mumkin. Chunki, valyuta ayirboshlash kursidagi o‘zgarishlar foiz riskiga bevosita bog‘liq bo‘lib, buning oqibatida bank faoliyati uchun muayyan yo‘qotishlar yuzaga kelishi mumkin. Shu bois, valyuta ayirboshlash kurslaridagi tebranishlarni to‘g‘ri prognoz qilish tijorat banklarida foiz riskini boshqarish amaliyotining muhim qismlaridan biriga aylanishi kerak.

Jadvalga e’tibor qaratsangiz so‘nggi yillarda tijorat banklari kapitalining muntazam o‘sishi kuzatilgan bo‘lib, bu tijorat banklarida foiz riski tahdidlariga qarshi kurashish yoki boshqacha qilib aytganda foiz riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish maqsadida amalga oshirilayotgan ishlarning ijobiy samarasidir. Bunday ishlar quyida keltirib o‘tilgan:

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yilning 5 noyabrida imzolangan yangi tahrirdagi “Banklar va bank faoliyati” to‘g‘risidagi Qonun ham so‘nggi uch yilda tijorat banklari kapitalining oshishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Ushbu Qonunga ko‘ra, 2023 yilning 1 sentyabridan 2025 yilning 1 yanvarigacha bo‘lgan davrda tijorat banki ustav kapitalining minimal hajmi quyidagi tartibda bosqichma – bosqich oshirilishi shart etib belgilandi:

- 2023 yil 1 sentyabrgacha - 100 mlrd so‘m;
- 2023 yil 1 sentyabridan - 200 mlrd so‘m;
- 2024 yil 1 apreldan - 300 mlrd so‘m;
- 2025 yil 1 yanvardan – 500 mlrd so‘m [11].

Markaziy bank 2020 yildan boshlab tijorat banklariga ustav kapitalining minimal hajmini Qonunda belgilangan miqdorlargacha etkazish va yangi talablarni bajarish bo‘yicha tavsiyalar bera boshladi. U etarli hajmdagi ustav kapitaliga ega bo‘lmagan tijorat banklariga yangi talablarga mos kelish uchun boshqa banklar bilan birlashishni tavsiya qildi. Aks holda, ulardan bank faoliyatini amalga oshirishga ruxsat beruvchi lisenziyani qaytarib olishini ma’lum qildi (2-rasmda 2023 yilning 1 may holatiga ko‘ra ustav kapitali 200 mlrd so‘mdan kam bo‘lgan tijorat banklari to‘g‘risida ma’lumot keltirilgan). Markaziy bankning yangi tahrirdagi “Banklar va bank kapitali to‘g‘risida” gi Qonun ijrosini ta’minlash maqsadida amalga oshirilgan aynan shu kabi chora – tadbirlari 2021 – 2023 yillarda tijorat banklari kapitalining oshishiga muhim turtki bo‘ldi.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 apreldagi “Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-6207-sonli Farmoni [12], 2022 yil 17 yanvardagi “Kapital bozorini qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PQ – 90 – sonli Qarori [13] va 2024 yil 19 apreldagi “Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ – 162 – sonli Qarori [14] bilan Tashqi iqtisodiy faoliyat Milliy banki, Xalq banki, Agrobank, Mikrokreditbank va Qishloq qurilish bank (hozirgi Biznesni rivojlantirish banki) kabi davlat tasarrufidagi tijorat banklari aksiyalarini fond birjalari orqali ommaviy joylashtirishga tayyorgarlik ishlari olib borilayotganligi ham ushbu banklar kapitalining oshishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi;

• to‘rtta tijorat banki birinchi marta evroobligasiyalar chiqarishib, xalqaro kapital bozorida 1 milliard dollar atrofidagi mablag‘ni jalb etishga muvaffaq bo‘lishdi [15].

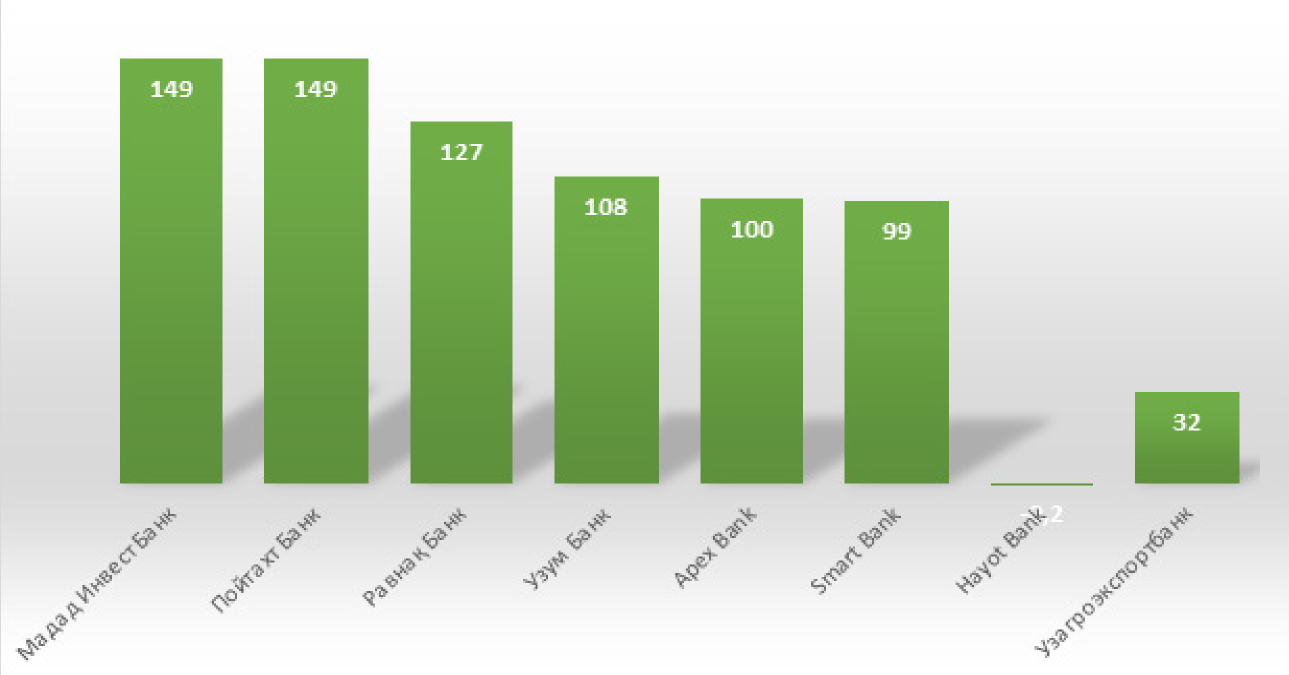

2- rasm. Ustav kapitalining minimal hajmi 200 mlrd so'mdan kam bo'lgan tijorat banklari (2023 yilning 1 may holatiga) [16]

Endi e'tiboringizni 3-jadvalga qaratmoqchimiz. Ushbu jadvalda O'zbekiston bank tizimining 2022-2024 yillardagi foyda va zarar to'g'risidagi umumlashtirilgan hisobot ko'rsatkichlari tahlil qilingan bo'lib, foiz riski tijorat banklarining foydalilik va operasion faoliyat (asosiy faoliyat) dan ko'radigan daromadlariga katta tahdid solishi mumkinligi nuqtai-nazaridan kelib chiqqan holda ushbu ko'rsatkichlarni ham tahlil qilishga qaror qildik. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, so'nggi 3 yil davomida, mamlakat bank tizimining sof foydasi muntazam ravishda o'sish bilan xarakterlangan bo'lib, bunga quyidagi sabablarni keltirish mumkin:

- yuqorida aytib o'tganimizdek, Markaziy bank tomonidan olib borilgan qat'iy pul-kredit siyosati, inflyasiya darajasining pasayishi hamda tashqi iqtisodiy faoliyatdagi o'zgarishlarning mamlakat iqtisodiyoti uchun ijobiy tomonga siljiy boshlagani kabilar natijasida asosiy foiz stavkasining pasayganligi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, Markaziy bank asosiy stavkasining kamaytirilishi tijorat banklari daromadining oshishiga ijobiy ta'sirini ko'rsatdi;
- so'nggi uch yil davomida bank sektorini qayta isloh etish uchun amalga oshirilgan ishlar natijasida tijorat banklarining kapitali ko'paydi (2 – jadvalga qarang);

3 – jadval. O'zbekiston bank tizimining 2022 – 2024 yillardagi foyda va zarar to'g'risidagi umumlashtirilgan hisobot ko'rsatkichlari [17]

Ko'rsatkichlar	2022		2023		2024	
	trln so'm	mlrd doll.	trln so'm	mlrd doll.	trln so'm	mlrd doll.
Sof foizli daromadlar	16595	1531	24162	2152	28996	2350
Sof foizsiz daromadlar	12307	1136	21370	1904	28781	2333
Ko'rilishi mumkin bo'lgan kredit zararlarini baholash	12221	1128	13863	1235	18413	1492
Ko'rilishi mumkin bo'lgan nokredit zararlarni baholash	333	31	4213	375	4645	376
Operasion xarajatlar	10998	1015	14877	1325	19563	1586
Daromad solig'i	1465	135	2587	230	2775	225
Foydaga tuzatishlar	0	0	1	0	0	0
Sof foyda	3885	359	9993	890	12380	1003

- potensial risklar, shu jumladan foiz riskining tijorat banklari kapitali va likvidligiga ko'rsatadigan salbiy ta'sirini minimallashtirish maqsadida tijorat banklarining faoliyati doimiy ravishda Jahon banki ekspertlari tomonidan ishlab chiqilgan nazorat indikatorlari va Xalqaro valyuta jamg'armasining moliyaviy barqarorlik indikatorlari asosida tahlil kilib turildi, shuningdek turli xil ssenariylar bo'yicha stress – testlar o'tkazildi;

- bu stress – testlarning natijalariga koʻra tijorat banklarining aktivlarini ishonchli baholashni oʻtkazish, zarar koʻradigan vaziyatlar uchun etarlicha zaxiralarni shakllantirish, eng yirik mijozlarning moliyaviy holatini monitoring qilish, muammoli kreditlarni undirish tizimini takomillashtirish, bank faoliyatiga tegishli boʻlmagan mulkni bank balansidan chiqarish, xarajatlarni optimallashtirish, shuningdek kapital va likvidlik buferlarini oʻz vaqtida shakllantirish boʻyicha tegishli chora – tadbirlar amalga oshirildi;

- resurslarning narxlari oʻsib borayotgan va tashqi resurs bozorlarida raqobat kuchayib borayotgan sharoitda iqtisodiyotning kreditlarga boʻlgan oʻsib borayotgan talabini qondirish va bank tizimiga uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini jalb qilish uchun zarur shart – sharoitlarni yaratishga katta e'tibor qaratildi va h.k.

Shu oʻrinda alohida ta'kidlab oʻtish joizki, mamlakatimizda kreditlar boʻyicha oʻrtacha yillik foiz stavkasining yuqoriligi ularning qaytmaslik ehtimolini oshirishga sabab boʻlayotgan omillardan biri boʻlib, bu bankning asosiy faoliyatiga foiz riskining tahdidini oshirishi mumkin. Mamlakatimizda buning natijasida yuzaga keladigan muammoli kreditlar bilan ishlashga alohida e'tibor qaratilayotgan boʻlib, 3-rasmda keltirilgan ma'lumotlar fikrimizning yaqqol isboti boʻla oladi. Rasmdagi ma'lumotlardan koʻrinib turganidek, muammoli kreditlarning ulushi muntazam ravishda pasayish tendensiyasiga ega boʻlib, bunga erishish uchun quyidagi chora – tadbirlar amalga oshirilgan:

- tijorat banklari tomonidan Qoraqalpogʻiston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimiyatlari bilan hamkorlikda muammoli kreditlar toʻlovi boʻyicha oylik reja – grafik ishlab chiqildi;

- davlat ulushi bor banklarda muammoli kredit qarzdorligini undirish boʻyicha tegishli ishchi guruhi yaratildi va muammoli kreditlarga ega mijozlar bilan individual ishlash tizimli ravishda amalga oshirildi;

- muammoli kreditlarning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga koʻrsatadigan salbiy ta'sirini oldini olish va ularning ulushini kamaytirish maqsadida banklarning kredit portfellari banklar, hududlar va segmentlar boʻyicha muntazam ravishda tahlil qilib borildi;

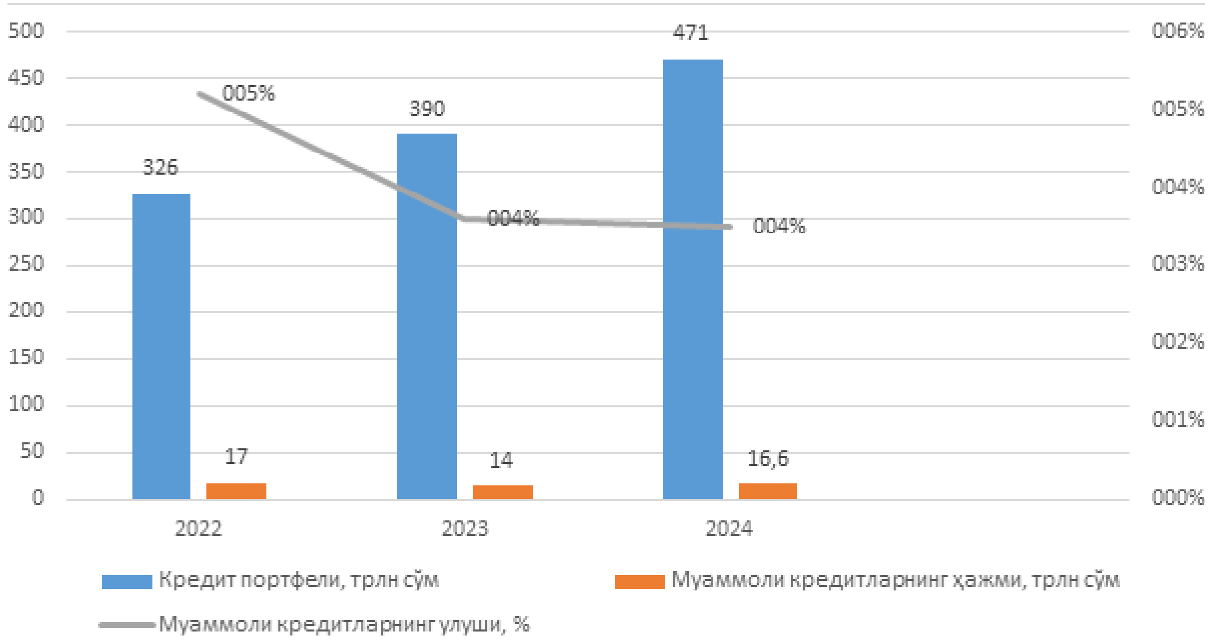

3- rasm. 2022 – 2024 yillarda muammoli kreditlar ulushining dinamikasi [18]

- bundan tashqari, hududlarda muammoli qarzdorlikni undirish samaradorligini oshirish maqsadida tijorat banklarining rahbar xodimlaridan tashkil topgan Markaziy bank raisining oʻrinbosarlari boshchiligida ishchi guruhlari yaratilib, joylarda muammoli kreditlarni undirish holati oʻrganildi.

Umuman olganda, foiz riski ta'sir qiladigan banklarning balans koʻrsatkichlari va moliyaviy natijalari borasida sezilarli ijobiy natijalarga erishilgan. Biroq, kreditlar boʻyicha foiz stavkasining yuqoriligicha turishi foiz riski tahdidini yanada kuchaytirishi mumkin boʻlib, bu muammoli kreditlar ulushida oʻz ifodasini topmoqda. Bu esa ilmiy - amaliy tavsiyalarning ishlab chiqilishi zaruratini yuzaga keltirmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, mamlakatimizda Markaziy bank boshchiligida amalga oshirilayotgan oqilona va samarali pul-kredit siyosati hamda Markaziy bank tomonidan tijorat banklari uchun oʻrnatilgan prudensial normativlar natijasida foiz riskining tijorat banklari faoliyatiga koʻrsatadigan salbiy ta'sirini ma'lum darajada

yumshatishga erishilmoqda. Biroq, shuning bilan birga, tadqiqotimiz natijasida amalga oshirilgan tahlillarimiz bu borada hali ham echimini kutayotgan muammo va kamchiliklar mavjudligini ko'rsatmoqda. Quyida bunday holatni bartaraf etish bo'yicha o'z ilmiy-amaliy tavsiyalarimizni keltirib o'tamiz:

Tijorat banklarida valyuta ayirboshlash kurslaridagi o'zgarishlarni to'g'ri prognoz qilish tizimini rivojlantirish kerak bo'lib, buning uchun quyidagilarga e'tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi: makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (inflyasiya, foiz stavkalari, YaIM, bandlik darajasi, tashqi savdo balansi va h.k.) tahlili; ekonometrik modellardan foydalanish; xalqaro moliyaviy bozorlar monitoringi; texnik tahlil asosida prognoz qilish; sun'iy intellektdan foydalanish; mijozlarning hatti-harakatlarini tahlil qilish; xedjerlash (ya'ni, risklarni sug'urtalash);

Tijorat banklarida kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini muntazam ravishda pasaytirib borish kerak bo'lib, buning uchun quyidagilarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb uylaymiz: bank xarajatlarini boshqarish samaradorligini oshirish; mijozlar bazasini kengaytirish va kredit portfelini diversifikasiya qilish; kredit risklarini baholashni takomillashtirish; banklararo raqobatni rivojlantirish; kreditlashning ustuvor yo'nalishlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash; moliyaviy savodxonlik va kreditlash shartlarining shaffofligini oshirish.

- Tijorat banklari kredit portfelidagi muammoli kreditlar ulushini kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqish kerak bo'lib, bunda quyidagilarga e'tibor qaratishni tavsiya etamiz: kredit oluvchilarning to'lov qobiliyatini baholash tizimini takomillashtirish; risklarga boshqarishga nisbatan differensial yondashuvni rivojlantirish; real vaqt rejimida kredit portfeli monitoringi; kreditlarni kuzatib borish tizimini mustahkamlash; kreditlarni restrukturizasiya qilish proseduralarini takomillashtirish; xodimlar malakasini oshirish; me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish.

Umuman olganda, yuqoridagi tavsiyalar ushbu maqolani yozish mobaynida amalga oshirilgan tadqiqot va amaliy tahlillar natijasida ishlab chiqilgan bo'lib, tijorat banklari rahbar xodimlari va mutaxassislarining ularni amalga oshirishga e'tibor qaratishi foiz riskining tijorat banklari faoliyatiga ko'rsatadigan salbiy ta'sirlarini ma'lum darajada oldini olish va bartaraf etishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yati

1. John Stephens. Interest Rate Risk Management in Today's Economy (online). Workiva. Available from: https://www.workiva.com/blog/interest-rate-risk-management-in-banks (Published: November 29, 2023).
2. Grant E. Rozenberger & Peter Zimmerman. "Interest Rate Risk at US Credit Unions". Working Paper No. 24 – 03. Federal Reserve Bank of Cleveland. 19 pages. https://doi.org/10.26509/frbc-wp-202403. (Accessed 23 Sept. 2024).
3. Самойлов Н. А. Инструменты управления процентными рисками. Журнал "Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии". 2020, №1 (43). Санкт – Петербург: Санкт – Петербургский государственный экономический университет, 2020. Стр. 29 – 33.
4. Соловьева Н. Е. и Голубцова Ю. А. Виды и классификации финансовых рисков. Доступно: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/296561/1/103-107.pdf (Дата обращения: 23.09.2024).
5. Grant E. Rozenberger & Peter Zimmerman. "Interest Rate Risk at US Credit Unions". Working Paper No. 24 – 03. Federal Reserve Bank of Cleveland. 19 pages. https://doi.org/10.26509/frbc-wp-202403. (Accessed 23 Sept. 2024).
6. Юлдашева И. З., Хожимухамедова Ш. И. и Баходиров О. Н. Вопросы оптимизации и анализа доходов в коммерческих банках Узбекистана // "EUROPEAN SCIENTIFIC CONFERENCE" XXXVI International scientific conference. Научное издание. Анапа: ООО «НИЦ ЭСП» в ЮФО, 2021. Стр. 81 – 84.
7. Саитқулов А. Н. Тижорат банкларида фоиз рискини баҳолаш услубиёти // "Иқтисодиётда инновациялар" журнали. 2023. 6 жилд. 1 сон. Тошкент, 2023. 46 – 51 бетлар.
8. Хайдаров З. Ш. Внедрение международных требований при управлении коммерческих банков: региональные аспекты (на примере банковской системы Республики Узбекистан) (онлайн). CYBERLENINKA. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vnedreniya-mezhdunarodnyh-trebovaniy-pri-upravlenii-komercheskih-bankov-regionalnyy-aspekty-na-primere-bankvskoy-sistemy-respubliki/viewer (Дата обращения: 23.09.2024).
9. Саитқулов А. Н. Тижорат банкларида фоиз рискини баҳолаш услубиёти // "Иқтисодиётда инновациялар" журнали. 2023. 6 жилд. 1 сон. Тошкент, 2023. 46 – 51 бетлар.
10. www.cbu.uz - Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий вебсайти.
11. Ўзбекистон Республикасининг "Банклар ва банк фаоияти тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида" ги Қонуни. 2019 йил 5 ноябрь, ЎРҚ-580-сон.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Капитал бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида" ги Фармони. 2021 йил 13 апрель, ПФ-6207-сон.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Капитал бозорини қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмларини жорий этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги Қарори. 2022 йил 17 январь, ПҚ-90-сон.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Иқтисодиётда давлат иштирокини қисқартиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида" ги Қарорb. 2024 йил 19 апрель, ПҚ-162-сон.
15. Мирзиёев Ш. М. "Банк тизимидаги трансформация жараёнлари кўриб чиқилди". Президент Шавкат Мирзиёев томонидан ўтказилган банк тизимида трансформация ва хусусийлаштириш жараёнлари муҳокамаси бўйича йиғилиш. 20.11.2023. www.president.uz
16. www.cbu.uz - Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий вебсайти.
17. www.cbu.uz - Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий вебсайти.
18. Годовой отчет 2023. Ташкент: ЦБ Республики Узбекистан, 2024. 185 стр.

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

IV GLOBAL VA MILLIY IQTISODIYOT TRENDLARI: “O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASI FORUMI

YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT

Ilmiy elektron jurnal

(MAXSUS SON)

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

1st CONFERENCE:
DIRECTIONS FOR ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE CONTEXT OF TRANSITION TO A GREEN ECONOMY

TASHKENT STATE UNIVERSITY

2030

23-24 OCTOBER 2025

UZBEKISTAN STRATEGY 23-24 OCTOBER

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS"

3RD CONFERENCE:
MACHINE LEARNING AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A NEW APPROACH TO ECONOMETRIC ANALYSIS

- ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL TECHNOLOGIES
- ECONOMETRICS AND BUSINESS ANALYTICS
- DATA SCIENCE (DATABASES)
- DIGITAL GOVERNMENT
- DIGITAL TRANSFORMATION
- ECONOMIC STATISTICS
- QUANTITATIVE MEASUREMENT OF THE ECONOMY

23-24 2025 OCTOBER

- Makroiqtisodiy barqarorlik
- Yashil iqtisodiyotda mehnat bozori
- Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar
- Yashil investitsiya va kreditlash
- Yashil texnologiyalar
- Eko turizm
- Yashil innovatsiyalar

СТРАТЕГИЯ «УЗБЕКИСТАН –2030»

2nd CONFERENCE:
BANKING AND FINANCIAL SYSTEM AND DIRECTIONS FOR DEVELOPING THE PRIVATE SECTOR

strategy2025.tsue.uz

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH YO'NALISHLARI

2030

https://strategy2025.tsue.uz/

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS

ФОРУМ

UZBEKISTAN STRATEGY

Elektron pochta: sq1141983@gmail.com
Telefon: +998 93 124 57 11
Sayt: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz
Telegram: https://t.me/taraqqiyot_va_talim_uz

ISSN: 2992-8982
ISBN 978-9910-8110-8-1

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS"

1st CONFERENCE:
DIRECTIONS FOR ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE CONTEXT OF TRANSITION TO A GREEN ECONOMY

2030
UZBEKISTAN STRATEGY

BANK-MOLIYA TIZIMI VA XUSUSIY SEKTORNI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI